

Inventarisatie kennis- en innovatievoedsel- netwerken

**Een verkenning van het
netwerkenlandschap**

Den Haag, 8 december 2025

**Schuttelaar
& Partners**

Inventarisatie kennis- en innovatievoedselnetwerken

Een verkenning van het netwerkenlandschap

In opdracht van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)

Deze inventarisatie is uitgevoerd in november 2025

Den Haag, 8 december 2025

Roos Benard, Just Blonk, Bauke Nelissen en Suzanne van der Pijll

Roos.Benard@schuttelaar.nl

Schuttelaar & Partners

Zeestraat 84

2518 AD Den Haag

Nederland

t +31 (0) 70 318 44 44

www.schuttelaar.nl

© 2020 Schuttelaar & Partners B.V.

Schuttelaar & Partners is onderdeel van de Healthy World Cooperation.

Inhoud

1.	Aanleiding	4	
2.	Scope van de inventarisatie	4	
	2.1 Definitie van een kennis -en/of innovatienetwerk		5
3.	Methodiek	6	
	3.1 Deskresearch		6
	3.2 Werksessies		7
	3.3 Verdiepende interviews		7
	3.4 Deliverables		7
4.	Overzicht van netwerken	8	
5.	Inzichten uit de praktijk	29	
	5.1 Inzichten uit de praktijk: Kenmerken van een effectief netwerk		30
	5.2 Inzichten uit de praktijk: Factoren die kennisdeling beïnvloeden		30
6.	Tot slot	33	
	6.1 Mogelijke vervolgstappen		33

1. Aanleiding

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) heeft Schuttelaar & Partners gevraagd om een verkennende inventarisatie uit te voeren van bestaande kennis- en innovatievoedselnetwerken binnen het Nederlandse en Europese voedselsysteem – van producent tot consument. Het resultaat is een breed en divers overzicht van verschillende netwerken. Het is niet bedoeld als uitputtend overzicht, maar als een vertrekpunt waarop RVO snel kan voortbouwen. Het doel is om zowel het overzicht als het inzicht in bestaande netwerken te vergroten, en daarmee meer inzicht in de kansen voor de versterking van de samenwerking in kennis- en innovatieontwikkeling.

RVO geeft met deze verkenning vervolg aan een bijeenkomst met de Nederlandse Klankbordgroep Horizon Future Food Systems olv LVVN/SKI en LVVN/SKI team Voedsel en Internationaal. Op 16 juni 2025 heeft de klankbordgroep een kennissessie gehad over ‘Future Food Systems: Strategic and Systematic approaches to Science and Policy in the Netherlands and EU’ bij de WUR. Een van de behoeften die tijdens de sessie naar voren kwam, was meer inzicht en overzicht. Deze inventarisatie vormt hier een antwoord op.

Wij danken alle mensen die een bijdrage hebben geleverd, en in het bijzonder Inge Hoogerbrugge, Monique Grooten en Nathalie Scheidegger voor de fijne samenwerking.

Roos Benard, Just Blonk, Bauke Nelissen en Suzanne van der Pijll van Schuttelaar & Partners

2. Scope van de inventarisatie: aansluiting bij KIA-4 – Voedsel op land en zee

Het uitgangspunt van deze inventarisatie is de huidige Kennis- en Innovatieagenda (KIA) Landbouw, Water, Voedsel – Missie 4: Voedsel¹. Deze agenda richt zich op de transitie naar een duurzaam, gezond en veilig voedselsysteem in 2050 via zes meerjarige programma's (zie fig. 1). Binnen deze missie werken overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen aan kennis- en innovatieopgaven die bijdragen aan:

- Gezonde en duurzame consumptie
- Circulaire en klimaatneutrale productie, inclusief regeneratieve productiemethodes en technische innovaties
- Eerlijke waardeketens, met o.a. korte ketens, nieuwe verdienmodellen voor boeren en nieuwe eigendomsrelaties zoals collectieven
- Een weerbare en toekomstbestendige voedselvoorziening, bestand tegen o.a. klimaatverandering, geopolitieke risico's en epidemieën.

¹ [Wegwijzer KIA Landbouw, Water, Voedsel](#)

De focus van KIA – Missie 4 ligt op de verwerking, afzet en consumptie van voedsel, terwijl de primaire sector onder KIA – Missie 2: Land- en tuinbouw valt. Er is echter afgesproken dat samenwerkingsverbanden binnen het Nederlandse en Europese voedselsysteem — van producent tot consument — worden meegenomen, vanwege hun relevantie voor beoogde transitities.

4A. Een ecologisch en economisch houdbaar landbouw- en voedselsysteem • Herinrichting van het landbouw- en voedselsysteem, meer transparantie in de voedselketen, en duurzame positionering van Nederland in wereldwijde voedselproductieketens.	4B. Duurzame verwerking en voedselveiligheid vers en verwerkt • Efficiënter gebruik van energie, water en grondstoffen in verwerkende industrieën; verbeteren duurzaamheid in de productie- en distributieketen, borging van voedselveiligheid, verdere verduurzaming van tuinbouwketens in zowel voedsel- als sierteelt.	4C. Alternatieve eiwitten: keten, producten ten consument • Verhogen productie, groter en beter aanbod en grotere consumptie van niet-dierlijke of alternatief geproduceerde voedselwitte, kennis over kenmerken van zulke eiwitten en mogelijke gezondheidseffecten van humane diëten.	4D. Duurzaam en gezond voedselaanbod en consumentengedrag • Uitbreiding aanbod duurzame en gezonde voedselproducten, stimuleren en ondersteunen duurzamer consumentengedrag, kennis over mogelijke gezondheidseffecten daarvan.	4E. Voedselzekerheid nu en in de toekomst, internationaal en in Nederland • Gericht op inzicht in vergroten schokbestendigheid van (inter)nationale voedselsystemen; hogere en duurzamere productie en efficiëntie van agrifoodsectoren, gezondere consumentendiëten en minder voedselverlies en -verspilling in lage- en middeninkomenlanden.	4F. Meervoudige verwaarding naar food en non-food • Efficiënter biograndstoffengebruik, volledige verwaarding van zij- en reststromen, ontwikkeling én recycling van bio-based materialen en producten.
---	--	--	--	---	--

Figuur 1. Overzicht van de zes innovatieprogramma's (MMIP's) van KIA Missie – 4: voedsel.

2.1 Definitie van een kennis -en/of innovatienetwerk

Nederland kent een rijk ecosysteem aan kennisnetwerken, innovatienetwerken, programma's en andere samenwerkingsvormen die werken aan een duurzaam, gezond en veilig voedselsysteem. Het maken van een compleet overzicht daarvan is complex; het is niet mogelijk om alles mee te nemen. Daarom is onze selectie gebaseerd op de volgende criteria:

- Gericht op een bijdrage aan KIA-missie 4, waarbij de zes onderliggende innovatieprogramma's als subdoelen van deze missie worden gehanteerd.
- Kennis- en/of innovatieontwikkeling als belangrijkste doelstelling;
- Structurele en geformaliseerde onderlinge communicatie tussen de betrokken partijen;

Verschillende soorten samenwerkingsvormen en instrumenten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan kennisontwikkeling en -uitwisseling. Voor de leesbaarheid gebruiken we buiten het overzicht steeds de term 'netwerk'. In het overzicht zelf maken we onderscheid tussen de volgende samenwerkingsvormen en instrumenten:

- **Programma:** ontworpen om structuur te bieden, de voortgang en kosten te bewaken en richting te geven aan de uitvoering. Rond een programma kan een netwerk ontstaan van samenwerkende organisaties die hierin een rol vervullen.
- **Kennisnetwerk:** een samenwerkingsverband dat zich op een meer organische manier vormt. Personen of organisaties sluiten aan of haken af afhankelijk van hun behoefte. De nadruk ligt op verbinding en relaties; het netwerk blijft bestaan zolang er interesse is. Praktijknetwerken en communities vallen hieronder.
- **Brancheorganisatie:** een vereniging of koepel die de belangen van een specifieke sector vertegenwoordigt. Zij kunnen doorgaans snel kennis uitwisselen met hun leden en met relevante stakeholders.

- **Beleidsinstrument:** een overheidstool om kennis- of innovatieontwikkeling te sturen of stimuleren, zoals *Groen Kennisnet* of *Kennis op Maat*.
- **Overig:** structuren en organisaties die door deelnemers als relevant zijn aangedragen, ook wanneer het geen (kennis)netwerken zijn. Voorbeelden hiervan zijn *PBL*, het *Voe-dingscentrum* en *MilieuCentraal*.

Een netwerk kan programma's voeden en versterken, terwijl een programma nieuwe netwerken kan laten ontstaan. Een brancheorganisatie kan deelnemen aan, of trekker zijn van een netwerk of programma, en fungeert vaak als verbinder. Beleidsinstrumenten zijn in deze inventarisatie relevante schakels in het bundelen en verspreiden van kennis.

Hoewel samenwerkingsvormen zich dikwijls niet eenduidig laten plaatsen — omdat zij meerdere functies vervullen of door betrokkenen verschillend worden geïnterpreteerd — is er toch gekozen voor een indeling om overzicht, hanteerbaarheid en vergelijkbaarheid te creëren. We hebben ze geclassificeerd op basis van hun primair beoogde functie, dominante doelstelling en schaalniveau. Wanneer een structuur meerdere functies vervulde, kozen we de functie die het meest zichtbaar is in de beschikbare bronnen.

3. Methodiek

Voor deze inventarisatie is gebruikgemaakt van de *snowballmethode*. Dit betekent dat we zijn gestart met een eerste set bekende netwerken, waarna betrokken experts aanvullende netwerken hebben aangedragen. Op deze manier is het overzicht stap voor stap uitgebreid.

Het is belangrijk te benadrukken dat het al dan niet opnemen van een netwerk in dit overzicht niets zegt over de relevantie, kwaliteit, effectiviteit of impact van het betreffende netwerk. We hebben elke suggestie van de experts opgenomen en dus geen selectie gemaakt. De methode heeft als doel een zo breed mogelijk beeld te krijgen, maar kan – vanwege haar aard – nooit volledig uitputtend zijn. Het overzicht moet daarom worden gezien als een illustratieve weergave van het veld en als vertrekpunt voor een mogelijke verdere verdieping.

Dit overzicht van kennis- en innovatievoedselnetwerken is tot stand gekomen via deskresearch, interviews en werksessies in de periode van 3 november tot 4 december 2025.

3.1 Deskresearch

Met deskresearch brachten we voedselkennis- en innovatienetwerken binnen en buiten Nederland in kaart. We maakten daarbij gebruik van openbare informatie die de netwerken zelf publiceren, zoals jaarverslagen, programma's, agenda's en overige documentatie.

3.2 Werksessies

Onder de leden van de klankbordgroep Horizon Future Food Systems en binnen RVO en LNVN is veel kennis aanwezig over kennis- en voedselnetwerken, inclusief inzicht in kennisuitwisseling: wat wel en niet werkt in de praktijk en waarom. In twee interactieve werksessies hebben we de lijst van netwerken aangevuld en verkend wat de definitie is van een kennis- en innovatienetwerk en wat mogelijke eigenschappen zijn van een effectief netwerk.

De eerste sessie vond plaats met 7 experts binnen RVO; de tweede sessie met 17 leden van o.a. de klankbordgroep Horizon Future Food Systems

- Zij konden ons overzicht van netwerken zowel vooraf, tijdens als na afloop van de sessies aanvullen.
- We bevroegen de experts over de scope van de inventarisatie: welke typen netwerken zijn volgens hen relevant in het kader van KIA 4 en wat is hun definitie.
- Aan de hand van zelfgekozen voorbeelden lichtten de experts toe welke criteria een netwerk volgens hen effectief maken.

3.3 Verdiepende interviews

De inventarisatie is aangevuld met semigestructureerde interviews met vijf personen die zowel een breed overzicht als diepgaande kennis hebben van de netwerken binnen KIA-missie 4: Voedsel. De interviews duurden circa 45 minuten en hadden als doel:

- het aanvullen van het overzicht van netwerken;
- het identificeren van succes- en belemmerende factoren voor de effectiviteit van deze netwerken;
- het verkennen van mogelijkheden om de samenwerking tussen netwerken en onderzoeksprogramma's binnen KIA-missie 4: Voedsel te versterken.

Met toestemming van de geïnterviewden zijn gesprekken opgenomen voor verslaglegging; deze opnames zijn na afronding verwijderd.

3.4 Deliverables

Het overzicht van netwerken is afgerond nadat het tijdens een LNVN-teamoverleg Internationaal en Voedsel is gepresenteerd en aangevuld. Het resultaat is een tabel die is opgenomen in hoofdstuk 4 (tabel 1) en daarnaast als afzonderlijk, doorzoekbaar bestand is meegeleverd. De tabel bevat de volgende kolommen:

- doel: het voornaamste doel van het netwerk, zo direct mogelijk overgenomen van de website van het netwerk zelf.
- schaalniveau: de schaal waarop het netwerk opereert (regionaal, nationaal, Europees, wereldwijd).

- aansluiting bij KIA – missie 4 gebaseerd op de MMIP's (zie fig 1). Als een netwerk bij verschillende MMIP's aansluit, wordt de MMIP waarbij de aansluiting het sterkst is gemarkeerd met een ster (*).
- betrokken partijen: de verschillende typen partijen die betrokken zijn bij het netwerk als deelnemer of financier, ingedeeld via de 7 O's (Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop/maatschappij, overmorgen/jeugd, ondernemers).
- sleutelspelers: partijen die deelnemen aan een groot aantal netwerken en mogelijk als verbinder ('linking pins') kunnen fungeren.

De inzichten van de experts die zijn gedeeld tijdens de werksessies en interviews zijn gebundeld in hoofdstuk 5. Onderdeel daarvan is een overzichtstabel met kenmerken van een effectief netwerk (tabel 2).

4. Overzicht van netwerken

Er zijn gedurende de onderzoeksperiode ruim 100 netwerken gevonden die één of meerdere doelstellingen hebben die aansluiten bij KIA – missie 4: Voedsel. Figuur 2 geeft een totaaloverzicht van deze netwerken, terwijl tabel 2 de bijbehorende details per netwerk weergeeft.

Figuur 2. Overzicht van de geïnventariseerde netwerken, gerangschikt naar hun aansluiting bij de MMIP's van KIA-missie 4 (zie figuur 1) en naar hun schaalniveau (regionaal, nationaal, Europees en wereldwijd)

B. Duurzame verwerking en voedselveiligheid, vers en verwerkt

FoodTech
Brainport

Samen tegen
Voedselverspilling

Greenports
Nederland

Koeien en
Kansen

Bipfood

Green
protein
alliance

IFFI

EFSA

FoodDrinkEurope

Consumer
Goods
Forum

Next Food
Collective

Netherlands
Water
Partnership

C. Alternatieve eiwitten: keten, producenten en consument

Bean Deal

Plantbased
Network

TAPP
Coalitie

Giant
Leaps

D. Duurzaam en gezond voedselaanbod en consumentengedrag

Voedselraden

Centrum voor
Innovatief
Vakmanschap

Agenda
stad - City
Deals

Stichting
alliantie
voeding in
de zorg

Jong leren
eten

Nationale
Coöperatie
Leren voor
Morgen

Gemeente
voor
Duurzame
Ontwikkeling

Voedingscentrum

Milieu
Centraal

NAV

GroenGezond

De week
van ons
eten

Roadmap
Voeding
Gezondheid
Leefomgeving

Buikbelang

GoodFoodCity

Consumentenbond

SFYN

Eurocities
Working
Group Food

Cleverfood

EU Platform
Food Loss
and Waste

EPHNA

BEUC (EU)

JPI-HDHL-
NL

Milan
Urban Food
Policy Pact

EAT Forum

E. Voedselzekerheid nu en in de toekomst, internationaal en in Nederland

AgriFood
capital

Foodvalley

Hybrid food:
sustainable
and healthy
using process
innovation

Het KIN
Pact

EU Food
Security Crisis
Coordination
Mechanism

FoodClic

EIT Food

StartLife

High level Panel
of Experts of the
Global Committee
on Food Security

Agricultural
Outlook

Netherlands
Food
Partnership

IDH

LVVN
Attaché
Network

SeedNL

Dutch
Greenhouse
Delta

PlantNet

NL working
Group on
Nutrition

**F. Meerwaardige verwaarding naar food
en non-food**

Biobased
curcular

Re-Ge-NI

CROPmix

Biobased
Economy
Platform

Platform
Biobrandstof

Biobased
Industries
consortium

Tabel 2. Overzicht van de geïnventariseerde voedselnetwerken. Het overzicht toont de schaal (regionaal, nationaal, Europees, wereldwijd), de aansluiting bij de MMIP's van KIA-missie 4 (zie figuur 1), het doel (zo direct mogelijk overgenomen van de netwerken zelf), de vorm (zie hoofdstuk 2.1 voor de indeling), de betrokken partijen (ingedeeld via de 7 O's), en de sleutelspelers. Dit zijn spelers die deelnemen aan een groot aantal netwerken en mogelijk als 'linking pins' kunnen dienen.

	Naam	Schaal	Aan-sluiting MMIP's	Doel en focus	Vorm	Betrokken partijen	Sleutelspelers
1	Netwerk Voedselbosbouw	Nationaal	A*, F	Zet zich in voor onderzoek en betere regels om een groei van voedselbossen richting 1.000 ha in 2030 te realiseren.	Netwerk	Onderzoek, onderop	WUR
2	Voedselraden	Regionaal	D*, E	Ondersteunt gemeenten en regio's bij het organiseren van lokaal voedselbeleid en burgerparticipatie.	Netwerk	Decentrale overheden, onderop, ondernemers	Verbonden met andere Voedselraden verspreid door NL en Europa
3	Groen kennisnet	Nationaal	A*, B, C, D, E, F	Verzamelt en deelt actuele, betrouwbare kennis over agri, voedsel en groen.	Open-access platform voor kennisdeling	n.v.t.	n.v.t.
4	Voedselfamilies	Regionaal	A*, D, E	Ontwikkelt integrale oplossingen voor landbouw- en voedselvraagstukken door stakeholders te verbinden.	Netwerk	Decentrale overheden	Provincie Zuid-Holland
5	Foodvalley	Nationaal	A, B, C, D, E*	Creëert een duurzaam, eerlijk en toegankelijk voedselsysteem door netwerkvorming, innovatie en samenwerking te stimuleren in de regio Foodvalley.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop, overmorgen, ondernemers	WUR, NIZO, LVVN, EZK, RVO, NVWA
6	Transitiecoalitie Voedsel	Nationaal	A*, C, D, E	Bundelt ketenbreed krachten om voedselverspilling te halveren via innovatie en sectorale afspraken.	Netwerk	Decentrale overheden, rijksoverheid, onderwijs, ondernemers, onderzoek, onderop, overmorgen,	Future Up, Milieucentraal, HAS, Aeres, Louis Bolk
7	Samen tegen voedselverspilling	Nationaal	A, B*, D, E		Netwerk	Decentrale overheid, rijksoverheid, onderwijs, ondernemers, onderzoek, onderop, overmorgen,	AH, WUR, HAS
8	Greenports Nederland	Nationaal	A, B*, D	Werkt als netwerkorganisatie samen met regionale greenports en andere stakeholders om transitie-opgaven te versnellen voor een sterke en duurzame tuinbouwcluster.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderwijs, onderzoek,	Verschilt per greenport

9	AgriFood capital	Regionaal	A, B, E*	Geeft vorm aan duurzame voedselketens door slimme systemen te en innovaties te ontwikkelen van boer tot bord.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderwijs, onderzoek	WUR, ROMs, HAS, TU/e, ZLTO, LNVN
10	Biobased circular	Nationaal	A, B, F*	Ondersteunt de ontwikkeling van nieuwe biobased en circulaire bedrijfstakken die fossiele koolstof vervangen door plantaardige.	Programma	Rijksoverheid, onderzoek, ondernemers	LNVN, Unilever, WUR, TNO, RVO
11	EIT Food	Internationaal	A, C, D, E*	Verbindt als 's werelds grootste voedselinnovatiecommunity het hele voedselsysteem om ideeën en innovaties te stimuleren die verandering versnellen.	Netwerk	Europese unie, rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop, overmorgen, ondernemers	Europese Unie, Bayer, WUR, NIZO
12	StartLife	Internationaal	A, C, D, E*	Verbindt innovatieve agrifood start-ups met grotere bedrijven.	Netwerk	Ondernemers, onderzoek, onderwijs	WUR, Foodvalley, NIZO, Agrifirm, Cosun
13	BoerenNatuur	Nationaal	A*, E	Verbindt 40 agrarische collectieven door het aanbieden van netwerkdagen, cursussen en trainingen.	Brancheorganisatie	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderop, ondernemers	LNVN, RFC
14	Koeien en Kansen	Nationaal	A, B*, C	Toetst, evalueert en verbetert wet- en regelgeving in de praktijk en ondersteunt melkveehouders bij implementatie, samen met boeren, onderzoekers en adviseurs.”	Programma	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	WUR, LNVN, EZ
15	Caring farmers	Nationaal	A*, E	Behartigt de belangen van een volhoudbaar voedselsysteem en verbindt boeren met partners om samen de transitie naar natuurinclusieve kringlooplandbouw te versnellen.	Netwerk	Onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	Louis Bolk Instituut, Transitie-coalitie Voedsel, WNF, Future Up
16	Groenpact	Nationaal	A*, D, E	Verbindt overheid, onderwijs, onderzoek en bedrijfsleven om het groene domein te vernieuwen (vaardigheden, kennisdeling, innovatie-agenda).	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	HAS, WUR, Aeres, TSC RVO, LNVN
17	Bean Deal	Nationaal	A, C*, D	Schaalt de teelt en consumptie van eiwitgewassen op door veredeling, ketenontwikkeling en samenwerking.	Programma	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	RVO, Foodvalley, Louis Bolk, provincie NB

18	Agroforestry netwerk NL	Nationaal	A*, E	Versnelt agroforestry in Nederland door bomen en struiken in landbouwsystemen te integreren voor productieve landbouw, biodiversiteit en klimaatbestendige bodems	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	WUR, LTO, LVVN, RVO, Future Up
19	Het nieuwe netwerk	Nationaal	A*, D, E	Biedt een platform dat netwerken en organisaties in voedsel, landbouw en omgeving verbindt om gezamenlijk handelingsperspectief te creëren voor duurzame landbouw en voedselproductie.	Netwerk	Ondernemers, overmorgen	Groen kennisnet
20	EIP projecten	Nationaal	A*, E	Ondersteunt samenwerkingsprojecten voor innovatie in de landbouw en voedselsystemen via subsidies.	Programma	Rijksoverheid	RVO
21	Giant leaps	Europees	B, C*, D	Versnelt de overgang van dierlijke naar alternatieve eiwitten door de ontwikkeling van onderzoeksmethoden, datasets en innovaties.	Programma	Europese unie, onderzoek, onderwijs, onderzoek, ondernemers	WUR, RFC, Unilever
22	Bipfood	Nationaal	B*, D, F	Ondersteunt foodbedrijven in Oost-Nederland bij innovatie, opschaling en de ontwikkeling van nieuwe businessmodellen	Programma	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers	Rabobank, Foodvalley, ROMs, EZK
23	Stichting Alliantie Voeding in de Zorg	Nationaal	B, D*	Maakt kennis over voeding en leefstijl toepasbaar in de zorg, wetenschappelijk onderbouwd en praktijkgericht.	Netwerk	Decentrale overheden, onderwijs, onderzoek, onderop	WUR, Gemeente Ede en Wageningen
24	Jong Leren Eten	Nationaal	D*, E	Brengt kinderen en jongeren in aanraking met kennis en activiteiten over voedsel zodat zij gezonde en duurzame keuzes kunnen maken.	Programma	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderwijs, onderop, overmorgen	LVVN, VWS, RVO, Voedingscentrum, JOGG
25	Fascinating	Regionaal	A*, B, C	Verbindt boeren, bedrijven, kennisinstellingen en gemeenschap om een circulair landbouwsysteem te ontwikkelen met gezonde voeding, een eerlijk verdienmodel en een vitale bodem.	Programma	Decentrale overheid, onderwijs, overheid, ondernemers	LTO, RFC, Rabobank, Hanze, Cosun
26	Het Groene Brein	Nationaal	A*, F	Verbindt praktijkvraagstukken met wetenschappelijke kennis zodat partijen kunnen verduurzamen en werken aan systeemverandering.	Netwerk	Onderzoek	Geen
27	Green Protein Alliance	Nationaal	B, C*, D	Versnelt de eiwittransitie door monitoring, gedragsinterventies en woordvoerderschap voor een duurzamer voedselsysteem.	Netwerk	Decentrale overheid, onderwijs, onderzoek, ondernemers	WNF, TCV, HAS, Louis Bolk, voedingscentrum, Rabobank, Unilever

28	Netwerk platteland	Nationaal	A*, E	Stuurt als netwerkorganisatie het GLB aan en ondersteunt plattelandsinitiatieven in het kader van de landbouwtransitie, regionale ontwikkeling en verduurzaming van productie en leefomgeving.	Netwerk	Europese unie, rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, overmorgen	GLB, LNVN, RVO, VNG, LTO, EIP, NVWA, ENRD
29	Re-Ge-NL	Nationaal	A, B, D, F*	Bevordert regeneratieve landbouwpraktijken door partijen bij elkaar te brengen om kennisdeling, praktijkcases en opschaling van teeltsystemen te versnellen.	Netwerk	Rijksoverheid, onderzoek, decentrale overheid, onderwijs, onderzoek, ondernemers	RFC, Unilever, MVO, Foodvalley, Rabobank, WUR, HAS, Groenpact, LNVN
30	CROPmix	Nationaal	A, B, D, F*	Vergroot de gewasdiversiteit door stroteelt door ecologie en akkerbouw samen te brengen.	Programma	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers	WUR, HAS, Louis Bolk, Aeres, LNVN, AH, Rabobank, LTO, NWO
31	Kennis op Maat projecten	Nationaal	A*, B, D, F	Verspreidt kennis naar ondernemers in landbouw- en voedselketens door vraaggestuurde overdracht en praktijkgerichte leerprocessen, zodat innovaties sneller worden toegepast.	Beleidsinstrument	n.v.t.	n.v.t.
32	Nationale Co-operatie Leren voor Morgen	Nationaal	D*, E	Bevordert duurzaam onderwijs door samenwerking van circa 150 organisaties, binnen en buiten het formele onderwijs, met de SDG's als richtlijn.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, onderop, overmorgen, ondernemers	LNVN, I&W, WUR, Aeres
33	Gemeente voor Duurzame Ontwikkeling (GDO)	Nationaal	D*, E	Bevordert natuur- en duurzaamheidseducatie door burgers, bewoners en scholen betrekken bij klimaatadaptatie, biodiversiteit, grondstoffen, voedsel en energie.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderwijs, onderzoek, overmorgen	Van Hall Larenstein, WUR, LNVN, I&W
34	True Value Language	Nationaal	A*, B, D, E	Ontwikkelt een uniforme taal om maatschappelijke kosten en baten (zoals CO ₂ -uistoot, biodiversiteit en bodemkwaliteit) te meten en te communiceren binnen de voedselketen, voor betere besluitvorming en versnelling van de transitie naar duurzame landbouw.	Programma	Rijksoverheid, onderwijs, onderzoek, ondernemers	LNVN, MVO, WUR, Rabobank, HAS, FrieslandCampina
35	Hybrid food: sustainable and healthy using Process Innovation	Nationaal	A, B, C, E*	Versnelt de eiwittransitie door ontwikkeling van hybride producten, wetenschappelijke evaluatiemodellen en geoptimaliseerde procestechnologie, om duurzaamheid, gezondheid en smaak te combineren.	Programma	Onderzoek, ondernemers	NWO, Van Hall Larenstein, Cosun, WUR

36	Plantbased netwerk	Nationaal	A, C*, D, F	Verbindt ondernemers, onderwijs- en onderzoeksinstellingen en overheid om plantbased als nieuwe norm te maken en zo een duurzame, toekomstbestendige economie te realiseren.	Netwerk	Decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers	Avans Hogeschool, Rabobank, HAS
37	Cleverfood	Europees	A, C, D*, E	Bevordert een toekomstbestendig, gezond en duurzaam Europees voedselsysteem door co-creatie met overheden, burgers, bedrijven en kennisinstellingen, gericht op systeemtransities, voedselomgevingen, participatie en beleidsvernieuwing.	Programma	Europese Unie, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, ondernemers, onderop	WUR, EIT Food
38	Fooddelta Zeeland	Regionaal	A*, B, E, F	Verbindt bedrijven, kennisinstellingen en overheden in een 'triple helix'-netwerk om Zeeland een centrum voor innovatie en duurzaamheid in de voedselindustrie te maken op het gebied van eiwittransitie, talentontwikkeling, gezondheid en slimme technologie.	Netwerk	Decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers	HAS, Rabobank
39	Smart Food Alliance	Nationaal	A*, B, D	Verbindt agrofoodbedrijven in een innovatief netwerk om een gezond, duurzaam en eerlijk voedselsysteem te realiseren door slimme inzet van hulpbronnen, kennis en technologie.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, ondernemers	HAS, Hanzehogeschool
40	Voedingscentrum	Nationaal	A, B, D*	Geeft onafhankelijke voorlichting over gezond, veilig en duurzaam eten aan consumenten en professionals, gericht op gedragsverandering, bewustzijn en verbetering van voedselkeuzes op grote schaal.	Publiek voorlichtingsinstrument	n.v.t.	n.v.t.
41	Milieu Centraal	Nationaal	A, D*	Geeft onafhankelijke consumentenvoorlichting over duurzame keuzes door wetenschappelijke kennis toegankelijk te maken en gedragsverandering te stimuleren.	Publiek voorlichtingsinstrument	n.v.t.	n.v.t.
42	PBL	Nationaal	A*, D, E	Leverd systeemanalyses, scenario's, monitoring en beleidsdoorrekeningen om de Rijksoverheid te voorzien van onderzoek en analyses over milieu, voedsel, landbouw, klimaat en ruimtelijke ordening.	Adviesorgaan	n.v.t.	n.v.t.

43	Wageningen Social & Economic Research (WSER)	Internationaal	A*, E, F	Maakt wetenschappelijke inzichten en strategieën toegankelijk om wereldwijde agrifoodsystemen te transformeren en helpt beleidsmakers de transitie naar een eerlijk en rechtvaardig voedselsysteem te versnellen.	Onderzoeksinstituut	n.v.t.	n.v.t.
44	Werkgroep footprint	Nationaal	A*, B, D, E	Brengt brede milieu-impact in kaart en geeft opvolging aan het Klimaatakkoord door samenwerking in een werkgroep met diverse spelers.	Programma	Rijksoverheid, ondernemers, onderzoek	LNVN, WUR, RFC, LTO, RIVM
45	BoerenKPI	Nationaal	A*, D, F	Maakt prestaties van boeren op duurzaamheid meetbaar en vergelijkbaar via een uniform KPI-systeem om duurzame landbouw landelijk te stimuleren.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers	WUR, LNVN, Louis Bolk
46	Vereniging agrarisch adviseurs	Nationaal	A*, D	Versterkt kennisdeling en samenwerking door ervaren kwaliteitsadviseurs te verbinden in een erkende beroepsvereniging, zodat ondernemers in land- en tuinbouw strategische beslissingen kunnen nemen en hun bedrijfsvoering optimaliseren.	Netwerk	Rijksoverheid, ondernemers	RVO, GLB, ELVV, Ministerie van economische zaken,
47	Nationaal Voedselberaad	Nationaal	A*, D, E	Stimuleert burgerparticipatie over de toekomst van het Nederlandse voedsel- en landbouwsysteem richting 2040 door een burgerplatform op te zetten in samenwerking met de overheid en Voedsel Anders.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, ondernemers, onderop	WUR, LNVN
48	Sustainable Agriculture Initiative	Internationaal	A*, C, D, E	Stimuleert duurzame landbouwpraktijken wereldwijd door meer dan 190 leden samen te brengen in een non-profit netwerk dat pre-competitieve samenwerking faciliteert.	Netwerk	Ondernemers	Ahold, Bayer, FrieslandCampina, Agrifirm
49	World Business Council on Sustainable Development (WBCSD)	Internationaal	A*, B, D, F	Verbindt meer dan 250 toonaangevende bedrijven wereldwijd in een netwerk om duurzaamheid te stimuleren als drijfveer voor concurrentievermogen.	Netwerk	Ondernemers	Rabobank
50	Global Sustainable Transition Alliance (GSTA)	Internationaal	A*, D, E	Brengt industriële leiders, NGO's, beleidsmakers en vernieuwers samen en harmoniseert product-impactdata om een transparante, wereldwijd afgestemde footprint-methodologie te realiseren.	Netwerk	Ondernemers	Geen Nederlandse deelnemers gevonden

51	Consumer Goods Forum	Internationaal	A, B*, D, E	Brengt producenten en retailers van consumentengoederen samen in een wereldwijd netwerk om efficiënte bedrijfspraktijken te stimuleren.	Netwerk	Ondernemers	Ahold, FrieslandCampina, Unilever
52	JointData Smart Farming and Agriconnect	Nationaal	A, B, D	Ontwikkelt een Nederlandse digitale data-infrastructuur voor de agrarische sector en biedt een veilig en gestandaardiseerd platform die boeren controle geeft over wie toegang krijgt tot hun data.	Netwerk	Ondernemers, onderzoek	RFC, Rabobank, LTO, NZO, WUR
53	Eurocities Working Group Food	Europees	A, D*, E	Versterkt duurzame stedelijke voedselsystemen door best practices, beleidscoördinatie en innovatie tussen Europese steden te delen, met focus op voedselomgeving, voedselzekerheid, sociale inclusie, korte ketens en stedelijke voedselstrategieën.	Netwerk	Decentrale overheden	European commission
54	Milan Urban Food Policy Pact	Internationaal	A, D*, E	Verbindt steden wereldwijd in een internationale overeenkomst om samen te werken aan een duurzamer voedselsysteem dat inclusief, weerbaar, veilig en divers is.	Overeenkomst	Europese decentrale overheden	Gemeente Ede
55	High Level Panel of Experts of the Global Committee on Food Security	Internationaal	A, D, E*	Faciliteert beleidsdebatten en ondersteunt besluitvorming door onafhankelijke, uitgebreide en evidence-based analyses en adviezen te leveren.	Netwerk	Internationale overheden, onderzoek	CFS, VN, FAO
56	European Food Forum EFF	Europees	A*, D, E	Biedt een onafhankelijk platform dat dialoog stimuleert tussen beleidsmakers, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en onderzoekers over duurzame voedselsystemen.	Netwerk	Europese Unie, rijks-overheid, onderwijs, onderzoek, ondernemers,	WUR, EIT Food, European Committee of the Regions
57	EAT Forum	Internationaal	A, D*, E	Internationaal kennisplatform wat werkt aan de verandering van het mondiale voedselsysteem en EAT-Lancet heeft gemaakt.	Netwerk	Onderzoek, onderop, ondernemers	Geen Nederlandse deelnemers gevonden
58	SCAR	Europees	A*, D, E	Brengt Europese landen, experts en de Europese Commissie samen om strategisch onderzoek en innovatiebeleid te ontwikkelen, versnelt partnerschappen via Horizon Europe en helpt zo de transitie naar duurzame landbouw- en voedselsystemen.	Netwerk	Europese Unie, rijks-overheden, onderzoek, onderwijs	Niet gespecificeerd

59	Agroecology partnership	Europees	A*, D, E	Bundelt Europese kennis en middelen om landbouwsystemen te transformeren naar agro-ecologie en zo veerkrachtige, klimaatvriendelijke en mensgerichte voedselsystemen te realiseren tegen 2050.	Netwerk	Europese Unie, rijks-overheid, ondernemers, onderzoekers, onderwijs	LVVN, WUR
60	FutureFoodS	Europees	A*, D, E	Bundelt experts, bedrijven en beleidsmakers om met innovatieve technologieën, Europese voedselsystemen te transformeren naar duurzame, gezonde en economisch veerkrachtige ketens.	Netwerk	Europese Unie, rijks-overheid, ondernemers, onderzoekers, onderwijs	LVVN, WUR
61	COPA-COGECA	Europees	A*, B, E	Vertegenwoordigt boeren en landbouwcoöperaties om duurzame, innovatieve en concurrerende landbouw te waarborgen en voedselzekerheid te garanderen voor 500 miljoen Europeanen.	Brancheorganisatie	Brancheorganisaties, ondernemers	LTO
62	Agriculture of Data	Europees	A*, B, D, E	Bouwt aan een Europese datainfrastructuur om landbouw, voedselketens en plattelandsontwikkeling slimmer, duurzamer en beter verbonden te maken.	Programma	Europese Unie, onderzoek, ondernemers	Europese commissie
63	ClimateKIC	Internationaal	A*, D, E	Werkt samen met landen, regio's, steden en bedrijven om via innovatie en systeemverandering klimaatambities waar te maken en veerkrachtige, duurzame samenlevingen op te bouwen.	Netwerk	Europese Unie, rijks-overheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, ondernemers	EIT
64	Agricultural Outlook	Internationaal	A, E*	Voorspelt in aan de hand van data-analyse en scenario's wereldwijde landbouw- en vis-markttrends om productiviteitsgroei en duurzame productie te bevorderen.	Programma	Rijksoverheid, onderzoek, ondernemers	OECD, FAO
65	EU Platform Food Loss and Waste	Europees	A, D*, E, F	Brengt relevante partijen samen om kennis en beleid en acties te bundelen tegen voedselverspilling in Europa.	Programma	Europese unie, rijks-overheid, ondernemers, onderzoekers, onderwijs	WUR
66	EU Food Security Crisis Coordination Mechanism	Europees	A, E*	Stimuleert samenwerking tussen publieke en private partijen om gezamenlijk risico's te monitoren om de voedselvoorziening en -zekerheid in crisissituaties te waarborgen.	Coördinatie-mechanisme	n.v.t.	n.v.t.

67	Transitie naar een duurzaam voedselsysteem	Nationaal	A*, D, E, F	Bundelt en ontwikkelt kennis over de voedseltransitie door samenwerking tussen wetenschap en maatschappij te stimuleren om resultaten in de praktijk toe te passen.	Programma	Rijksoverheid, onderzoek, ondernemers	NWO, LVVN, Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
68	Nederlandse Academie van Voedingwetenschappen (NAV)	Nationaal	A, D*	Verbindt wetenschappelijk opgeleide voedingskundigen om kwaliteit, integriteit en samenwerking binnen de voedingswetenschappen in Nederland te bevorderen	Netwerk	Onderzoek, ondernemers	RFC, voedingscentrum,
69	GroenGezond	Nationaal	A, D*	Verbindt boeren, ondernemers en voedselveranderaars om eten uit een gezond voedselsysteem en gezonde voedselomgeving de norm te maken.	Voorlichtingsplatform	n.v.t.	n.v.t.
70	Net Positive Network	Internationaal	A*, F	Versnelt de transitie naar een 'net positive' economie door bedrijfsstrategieën en impactmodellen met onderzoekers en bedrijven te ontwikkelen.	Netwerk	Onderzoek, ondernemers	Geen specifieke deelnemers gevonden
71	Agenda stad - City Deals		A, D*	Verbindt steden, rijksoverheid en partners om via City Deals innovatieve oplossingen en nieuwe samenwerkingsvormen te ontwikkelen die stedelijke uitdagingen aanpakken en regionale economische ecosystemen versterken.	Programma	Rijksoverheid, decentrale overheden	LVVN, VWS, BZK, JOGG, voedingscentrum
72	EPHNA	Europees	A, D*	Bouwt een Europese alliantie en ondersteunt nationale centra om communicatie over gezonde en duurzame voeding te verbeteren, zodat Europeanen gezond en actief leven en bijdragen aan duurzaamheidsdoelen	Netwerk	Rijksoverheid, onderop	Voedingscentrum, WHO
73	Centrum voor Innovatief Vakmanschap	Regionaal	D*	Innoveert mbo-onderwijs in welzijn en zorg door gezonde leefstijl, voeding, preventie en gedragsverandering centraal te stellen en onderwijs te verbinden met de praktijk.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderwijs, onderzoek, overmorgen, onderop, ondernemers	Ministerie van Justitie en Veiligheid, gemeentes
74	De week van ons eten	Nationaal	A, D*	Creëert bewustwording over gezond, duurzaam en betaalbaar eten via een nationale publiekscampagne om gedragsverandering te stimuleren, educatie te versterken en een duurzaam aanbod in supermarkten en retail te bevorderen.	Campagne	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, onderop, overmorgen, ondernemers	LVVN, EZ, Albert Heijn, HAS, LTO, WUR, Van Hall, Aeres, Groenpact

75	Roadmap Voeding Gezondheid Leefomgeving	Nationaal	D*	Versterkt samenwerking tussen verschillende netwerken en topsectoren zodat in 2040 alle Nederlanders minstens vijf jaar langer gezond leven en dat gezondheidsverschillen tussen lage en hoge sociaal-economische groepen met 30% zijn verminderd.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers, andere netwerken	LVVN, WVS, EZK, RIVM, Topsector Agri&Food, Topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen, Health-Holland, WUR, Greenports NL, ZonMw
76	Klankbordgroep Horizon Future Food Systems	Nationaal/Europees	A*, B, C, D, E, F	Besprekt nieuwe en afgeronde oproepen en wensen voor Horizon Europe om deelnemers te informeren en hun input op te halen.	Netwerk	Onderzoek	n.v.t.
77	FoodClic	Europees	A, D, E*	Ondersteunt de ontwikkeling van stedelijk voedselbeleid dorrniddel van samenwerking en kennisdeling om gezond en duurzaam voedsel toegankelijk en beschikbaar te maken voor iedereen, vooral voor kwetsbare gemeenschappen.	Netwerk	Decentrale overheden, onderzoek, onderwijs	Gemeente Amsterdam, VU
78	CoeGroen	Nationaal	A*, B, C, D, E, F	Versterkt de samenwerking tussen de vier groene hogescholen.	Netwerk	Onderzoek, onderwijs	HAS, InHolland, Aeres Hogeschool, Van Hall Larenstein
79	Het KIN Pact	Nationaal	A, E*	Verbindt, verbreedt, verdiept en ontsluit kennis voor transities naar een klimaatneutrale en klimaatbestendige samenleving.	Netwerk	Rijksoverheid, onderzoek	NWO, KNMI, CBS, SCP, TNO, WUR
80	CIV groen	Nationaal	A*, B, C, D, E	Stimuleert de samenwerking tussen ondernemers, groene mbo-instellingen en overheid op het gebied van praktijkinnovatie, arbeidsmarkt en onderwijsvernieuwing.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers, andere netwerken	LVVN, Aeres, Bio-next, BO-Akkerbouw, Greenports Nederland, Groenten-Fruit Huis, NAIK, SOL, Topsector Agri & Food, Topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen
81	Buikbelang	Nationaal	D*	Onderzoekt de potentie van microbiomen om toepassingen op het gebied van gezondheid en duurzaamheid te ontdekken.	Netwerk	Onderzoek, onderwijs, onderop	WUR, Groenten-Fruit Huis, TNO, Topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen
82	Stroomgebied Zuid-Veluwe	Regionaal	A*	Bouwt aan een veerkrachtig stroomgebied dat met agro-ecologie en verbondenheid antwoorden geeft op ecologische en maatschappelijke uitdagingen.	Netwerk	Decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, ondernemers, onderop	WUR, Provincie Gelderland, Bio-next

83	Agro-ecologie netwerk	Nationaal	A*, E	Bevordert agroecologie in Nederland en daarbuiten.	Netwerk	Onderzoek, onderop	Louis Bolk Instituut, WUR, HAS, Universiteit Utrecht
84	Lectorenplatform Voeding, Voedsel en Gezondheid	Nationaal	A*, B, C, D, E	Brengt onderzoek rond voedsel, voeding en gezondheid in de praktijk, onder andere door resultaten breder uit te dragen.	Netwerk	Onderzoek, onderwijs	Aeres, HAS, Van Hall Larenstein, Hanze Hogeschool
85	Future Up (voorheen MVO Nederland)	Nationaal	A*, B, C, D, E	Werkt aan een grotere markt voor natuurlijke landbouw.	Netwerk	Decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, ondernemers	RVO, WUR, Triodos Bank
86	EuroCities	Europees	A*, D, E	Implementeert de Farm to Fork-strategie in verschillende Europese steden.	Netwerk	Decentrale overheid	Gemeente Amsterdam, Gemeente Rotterdam, Gemeente Den Haag, Gemeente Utrecht
87	NextFoodCollective	Internationaal	A, B*, C, D, E	Versnelt de transitie naar een gezond en duurzaam voedselsysteem door samenwerkingsverbanden op te bouwen en publiek-private investeringen te maximaliseren.	Netwerk	Onderzoek, onderwijs, ondernemers	WUR, CoE Groen, UU, Agrifirm, Danone, dsm-firmenich, FrieslandCampina, Unilever
88	GoodFoodCity	Nationaal	A, D*, E	Transformeert lokale voedsel-omgevingen naar gezond en duurzaam tegen 2030, met focus op scholen, publieke gebouwen en horeca.	Netwerk	Decentrale overheid, onderop, onderop, andere netwerken	Provincie Zuid-Holland, Voedingscentrum, Stichting Samen Tegen Voedselverspilling
89	Groenboerenplan	Nationaal	A*, C, D	Realiseert een omslag naar een duurzaam en toekomstbestendig voedselsysteem door biologische, agro-ecologische en grondgebonden landbouw te versterken.	Netwerk	Onderzoek, onderwijs, onderop, onderop, ondernemers, andere netwerken	Transitiecoalitie Voedsel, WNF, UU, Slow Food, Greenpeace, Urgenda, Natuur en Milieufederaties
90	BO-Akkerbouw	Nationaal	A*, C, E, F	Voert onderzoeken uit in de akkerbouwsector en die kennis vervolgens te ontsluiten.	Brancheorganisatie	Ondernemers	BO-Akkerbouw
91	Holomicrobiom	Nationaal	A*, B, C, D	Vergelijkt en bundelt onderzoeksresultaten uit diverse domeinen om gericht onderzoek naar het microbiom te stimuleren.	Programma	Onderzoek, onderwijs, bedrijfsleven, onderop	16 academische kennisintellingen, BO Akkerbouw, Transitiecoalitie Voedsel, Louis Bolk, NIOO-KNAW, Naturalis

92	True Value Language	Nationaal	A*	Creëert één gezamenlijke 'taal' voor verduurzaming in land- en tuinbouw, zodat boeren duidelijkheid krijgen, ketens efficiënter gestuurd kunnen worden en overheden helder kunnen monitoren en belonen.	Programma	Rijksoverheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers, onderop	LVVN, WUR, Rabobank, LTO Nederland, MVO Nederland
93	FoodDrinkEurope	Europees	A, B*	Promoot ideeën en beleidsmaatregelen die de Europese voedingsmiddelen- en drankenindustrie helpen veilige, duurzame en gezonde producten te maken.	Brancheorganisatie	Ondernemers, brancheorganisaties	FNLI
94	EU Food Policy Coalition	Europees	A*, E	Brengt het maatschappelijk middenveld samen met andere partijen die werken aan verduurzaming om een gezamenlijke visie op een duurzaam voedselsysteem te creëren.	Netwerk	Onderzoek, onderop	Transitiecoalitie Voedsel, WNF
95	BEUC (EU)	Europees	A, D*	Vertegenwoordigt 45 onafhankelijke consumentenorganisaties uit 32 landen bij EU-instellingen en verdedigt de belangen van Europese consumenten.	Koepelorganisatie	Consumentenorganisaties	Consumentenbond
96	TAPP Coalitie	Nationaal	A, C*	Zet zich in voor het betalen van de 'echte' prijs van voedsel, inclusief milieu-, gezondheids- en dierenwelzijnskosten, met focus op vlees en zuivel.	Netwerk	Onderop, ondernemers	MVO Nederland, Transitiecoalitie Voedsel
97	Netherlands Food Partnership	Internationaal	A, E*	Maakt voedselsystemen economisch, sociaal en ecologisch levensvatbaarder door mensen samen te brengen en initiatieven in lage- en middeninkomenslanden te verbinden en ondersteunen.	Netwerk	Rijksoverheid, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	LVVN, BuZa, WUR
98	IDH	Internationaal	A, E*	Verbindt handel met ontwikkelingshulp om duurzame groei te stimuleren en ontwikkelt samen met overheden, maatschappelijke organisaties en investeerders duurzame waardeketens.	Netwerk	Rijksoverheid, Europese nationale overheden, ondernemers, onderop	LVVN, Albert Heijn, Unilever
99	Voedsel Anders	Nationaal	A*, D, E	Brengt een groeiende beweging samen die werkt aan rechtvaardige en duurzame voedselsystemen met verantwoord beheer van bodem, landschap, biodiversiteit en water.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek en onderwijs, onderop	LVVN, WNF, WUR, Milieufensie, Louis Bolk Instituut

100	Netwerk Boeren Natuurlijk	Nationaal	A*, D, E	Brengt een landelijk collectief samen dat ketens bouwt, dialoog faciliteert en kennis deelt om biodiversiteit in de Nederlandse landbouw te vergroten.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, onderzoek, onderwijs, onderwijs, bankwezen, onderop	RVO, LNVN, WUR,
101	Seed NL	Internationaal	A, E*	Deelt kennis en betreft projectpartners om samen innovatieve oplossingen te ontwikkelen voor knelpunten in de zaadsector van lage- en middeninkomenslanden.	Netwerk	Rijksoverheid, brancheorganisaties, onderzoek, onderwijs en ondernemers	BuZa, LNVN, WUR
102	Dutch Greenhouse Delta	Internationaal	A, B, D, E*	Verbindt partners om Nederlandse tuinbouwinnovatie wereldwijd toegankelijk te maken en duurzame tuinbouw-ecosystemen te ontwikkelen.	Netwerk	Rijksoverheid, decentrale overheden, ondernemers, andere netwerken	LNVN, RVO, BuZa, NFP, seedNL, NWP, Bayer, Aeres
103	PlantNet	Internationaal	A, B, E*	Vertegenwoordigt het internationaal opererende plantaardige bedrijfsleven en fungeert als collectief aanspreekpunt voor de handels- en technologie sector.	Brancheorganisatie	Onderzoek, ondernemers	NWO, Groenten-Fruithuis
104	NL working Group on Nutrition	Internationaal	A, E*	Vergroot de impact van Nederlandse stakeholders op voeding in lage- en middeninkomenslanden door gezamenlijk actief bij te dragen aan de SDG's.	Netwerk	Rijksoverheid, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	RVO, HAS, WUR, BuZa
105	Consumentenbond	Nationaal	A, D*	Zorgt dat consumenten vinden wat ze zoeken en krijgen waar ze recht op hebben. Maakt markten eerlijk, houdt ze veilig en bouwt aan duurzaamheid. Werkt zonder winsttoegmerk.	Netwerk	Onderop	Geen
106	Healthy Diet, Healthy Life (HDHL)	Europees	D	Verbindt fundamenteel voedings- en biomedisch onderzoek met preventiestrategieën en ontwikkelt nieuwe processen, producten en toepassingen."	Programma	Rijksoverheid, Europese nationale overheden, onderzoek	ZonMw, Min EZK
107	Netherlands Water Partnership	Internationaal	A, B*, E	Biedt een platform waar waterorganisaties uit de publieke en private sector elkaar ontmoeten en samen kansen creëren.	Netwerk	Rijksoverheid, regionale overheden, waterschappen, onderzoek, onderop, ondernemers	RVO, Rijkswaterstaat, WUR, provincies, IUCN,

108	EFSA	Europees	B*, C, D	Geeft onafhankelijk wetenschappelijk advies over voedselveiligheid om consumenten te beschermen. Ondersteunt beleidsmakers bij het opstellen van wetgeving voor de voedselketen, van boer tot bord.	Europees agentschap	Europese Unie, rijksoverheid, onderzoek, onderop	Europese Unie, WUR
109	Samenhangende Preventiestrategie	Nationaal	D*	Versterkt samenwerking tussen overheid en maatschappelijke partners om de leefomgeving gezonder in te richten om de gezonde keuze makkelijker te maken.	Convenant	Rijksoverheid, onderzoek, onderwijs, onderop, ondernemers	VWS, Stichting Alliantie Voeding in de Zorg
110	ZuivelNL	Nationaal	A*, B	Het versterken van de Nederlandse zuivelketen met respect voor mens, dier, milieu en maatschappij. En het faciliteren van het overleg tussen belangenorganisaties van melkveehouders en de zuivelondernemingen waarbij ze met gezamenlijke initiatieven toegevoegde waarde creëren.	Brancheorganisatie	Rijksoverheid, onderzoek, ondernemers	LTO NL, NVM, NZO, LVVN
111	Innofood	Regionaal	A*, B, F	Stimuleert samenwerking, kennisdeling, en sterke relaties tussen bedrijven en professionals. 4 vakgroepen vormen de kern: ontwikkeling & kwaliteit, operaties, commercie en HRM	Netwerk	Decentrale overheid, ondernemers	Rabobank
112	FoodTechBrainport	Regionaal	B*, F	Door middel van een netwerk van technologieaanbieders, voedselverwerkende bedrijven en kennis- en onderzoeksinstituten werken ze aan een toekomstbestendige voedselindustrie. Verbindt de voedingsverwerkende sector met innovatieve technologieën, talent, onderzoek en financiering.	Netwerk	Decentrale overheid, onderzoek, ondernemers	Rabobank, HAS
113	IFFI	Nationaal	B*, F	Een Nederlands zakelijk netwerk van innovatieve producenten van voedsel ingrediënten. IFFI vergroot het zakelijke en persoonlijke ontwikkelingsvermogen van elke lidorganisatie door inzichten, faciliteiten en capaciteiten van de industrie als geheel te delen.	Netwerk	Ondernemers	RFC

114	Fit4Food2030EU	Europees	A*, D, E	Versnellen van de transitie naar duurzame voedselsystemen door middel van “Food Labs” op lokale, regionale en nationale schaal. Richt zich op systeemdenken, beleidsvernieuwing, participatie, onderwijsinnovatie en het versterken van de innovatiecapaciteit van steden en regio's.	Programma	Europese unie, rijks-overheid, decentrale overheid, onderzoek, onderwijs, onderop ondernemers	Horizon 2020 programme
115	Food 2030	Europees	A*, D, E	FOOD 2030 verbindt projecten, partnerschappen, laboratoria en communities of practice die aan dit gezamenlijke doel werken. Aangestuurd door het CLEVER-FOOD-project biedt het platform drie netwerken en hulpmiddelen ter ondersteuning van kennisdeling en samenwerking.	Netwerk	Europese Unie, de-centrale overheden, onderzoek, onderwijs, ondernemers, onderop	WUR, EIT Food, cleverfoods
116	Biobased industries consortium	Europees	F*, A	BIC is een non-profit consortium dat de private sector binnen de Europese biogebaseerde industrie vertegenwoordigt. Het werkt in een publiek-private samenwerking met de Europese Commissie en omvat bedrijven uit de volledige waardeketen.	Netwerk	Onderzoek, ondernemers	WUR
117	Biobased economy platform	Nationaal	F*	Vertegenwoordigt bedrijven en andere belanghebbenden die actief zijn in de productie, handel en gebruik van bio-grondstoffen voor diverse toepassingen, waaronder chemie, materialen, energie, transport en dienstverlening.	Netwerk	Ondernemers	Geen
118	Platform bio-brandstof	Nationaal	F	Bevorderen van de transitie naar duurzame, hernieuwbare brandstoffen door kennisdeling, beleidsafstemming en ketenontwikkeling. Focus op biobrandstoffen, synthetische brandstoffen en hernieuwbare energiedragers, met nadruk op productie, opschaling, regelgeving en duurzaamheid.	Netwerk	Onderzoek, ondernemers	WUR, HAN, TU Delft, TNO
119	LVVN Attaché Netwerk (LAN)	Internationaal	A, E*	Ondersteunt de Nederlandse overheid, bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen en non profit organisaties in het domein van landbouw, visserij, voedsel en natuur bij hun internationale ambities	Netwerk	Rijksoverheid, ondernemers, onderzoek, onderwijs	LVVN

120	Slow Food Youth Network	Nationaal	A, D*	SFYN is hét netwerk voor jonge mensen die zich inzetten voor gezond, duurzaam en eerlijk eten voor iedereen. SFYN biedt jonge mensen (18-35 jaar) de kennis, het netwerk, en de kansen die ze nodig hebben om zelf verandering te maken.	Netwerk	Onderwijs, onderop, overmorgen, ondernemers	Groenpact, Agri-Food Capital
121	CropXR	Nationaal	A*, E	CropXR is een onafhankelijk non-profit instituut waarin universiteiten, bedrijven en technologiepartners samenwerken. De organisatie verenigt experts uit diverse disciplines om landbouwgewassen beter bestand te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering.	Instituut	Rijksoverheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers	NWO, FFAR, Nationaal groeifonds, WUR

We doen de volgende observaties op basis van dit overzicht:

- Veruit de meeste van de geïnventariseerde netwerken zijn nationaal, gevolgd door wereldwijd, Europees en tot slot lokaal.
- Een meerderheid van de netwerken sluit het meest aan bij MMIP A: Een ecologisch en economisch houdbaar landbouw- en voedselsysteem, gevolgd door MMIP D: Duurzaam en gezond voedselaanbod en consumentengedrag. Voor MMIP C: Alternatieve eiwitten en MMIP F: Meerwaardige verwaarding naar food en non-food hebben we de minste netwerken opgehaald.
- Wat betreft de vorm nemen netwerken het grootste aandeel in, gevolgd door programma's, enkele brancheorganisaties en een aantal beleidsinstrumenten (zie pagina 6 voor definities).
- Niet alleen in de programma's, maar ook in een ruime meerderheid van de netwerken is de overheid deelnemer.
- Een beperkt aantal grassroot netwerken is onderdeel van het overzicht. Dit zijn netwerken die van onderop worden gebouwd, zonder aansturing of ondersteuning van grotere instellingen en/of overheden. Dit behoeft verdere verdieping.

5. Verkenning van de effectiviteit van netwerken

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de inzichten die zijn opgehaald in werksessies en interviews. Eerst wordt een overzicht gegeven van de kenmerken van netwerken die als effectief zijn genoemd. Vervolgens beschrijven we inzichten uit de praktijk over factoren die kennisdeling in netwerken beïnvloeden.

5.1. Inzichten uit de praktijk: Kenmerken van een effectief netwerk

In algemene zin wordt een netwerk als effectief beschouwd wanneer er verankering plaatsvindt: wanneer het idee, de werkwijze, de innovatie of de visie van het netwerk duurzaam wordt ingebed in de praktijk, in gedrag en/of in beleid. We hebben de deelnemers aan de sessies daarnaast gevraagd om de effectiviteit van een netwerk toe te lichten aan de hand van een concreet voorbeeld. De onderbouwing van wat netwerken effectief maakt volgens de deelnemers, vatten wij samen in tabel 2.

Tabel 2. Kenmerken van effectieve netwerken, met omschrijvingen in willekeurige volgorde.

Kenmerk	Omschrijving
De verbindende rol	De brug slaan tussen en het actief samenbrengen van verschillende partijen, thema's of netwerken.
Het benutten van verschillende netwerken	Als schakel fungeren tussen bestaande samenwerkingsverbanden en hiermee een groter bereik en meer samenhang realiseren.
Een praktijkgerichte insteek	De uitwisseling tussen onderzoek en praktijk is een van de hoofdpijlers.
Actiegerichtheid	Het beïnvloeden van beleid, de opinie of gedrag is het hoofddoel, waar kennisontwikkeling ondersteunend kan zijn.
Innovatiekracht	De beschikking tot voldoende middelen en organisatie om daadwerkelijk te kunnen innoveren.
De ondersteuning van ondernemers richting markttoegang	De gerichte begeleiding van ondernemers van idee tot marktintroductie.
Het creëren van beweging	Er ontstaat een dynamiek van kennisuitwisseling binnen en buiten het netwerk.
Het stimuleren van gedragsverandering	Het hoofddoel is gedragsverandering, waarbij kennisontwikkeling en/of -uitwisseling ondersteunend is.
Het brede bereik en omvang	Veel partijen doen mee, worden aangetrokken en/of ontvangen kennis vanuit het netwerk.
Sterke stuurgroep	Functionerend als trekkende kracht.
Sterk boegbeeld/trekker	Stimulans voor deelname.
(extern) aanzien	Stimulans voor deelname.
Intrinsieke motivatie bij de deelnemers	Stimulans voor het delen van kennis en ervaringen.
De steen in de vijver	Het netwerk breidt zich voortdurend uit met nieuwe initiatieven en/of andere netwerken die zich aansluiten.

5.2 Inzichten uit de praktijk: Factoren die kennisdeling in netwerken beïnvloeden

Tijdens de werksessies en interviews hebben diverse experts hun visie gedeeld op kennisdeling binnen en tussen netwerken. Dit hoofdstuk bundelt enkele van hun inzichten.

- Programmafinanciering

Programmafinanciering heeft doorgaans een duidelijk begin en einde. Daardoor ontstaan programma's die weliswaar omvangrijk en waardevol kunnen zijn, maar na afloop van de financiering weer uit elkaar vallen. Het programma is een tijdelijk bindmiddel; een blijvende community kan daarentegen resultaten oppakken en verder brengen. De stimulans om als community door te gaan ontbreekt vaak nog, waardoor kennis zich onvoldoende verspreidt. Daarom is het volgens een deelnemer belangrijk om ook sectororganisaties te betrekken, aangezien zij niet afhankelijk zijn van subsidies en doorlopend actief zijn.

De overheid zou volgens een deelnemer middelen beschikbaar kunnen stellen om de organisatie van netwerken te ondersteunen. Denk aan programmasecretarissen of andere functies die nodig zijn om een netwerk daadwerkelijk draaiende te houden. Organisaties ontvangen nu vaak financiering om een aantal diensten te leveren, maar alles wat extra nodig is op netwerkniveau brengt altijd organisatiekosten met zich mee. Als deze niet worden afgedekt, werkt het simpelweg niet. Samenkomen in bijvoorbeeld een kerngroep of klankbordgroep lukt vaak wel, maar zodra men méér wil doen, zijn er altijd middelen nodig om het netwerk te voeden en te laden. Zonder die ondersteuning loopt een initiatief het risico een stille dood te sterven.

Een ander aspect van financiering betreft de verhouding tussen publieke en private bijdragen. In publiek-private samenwerkingen moet voor alle partijen voldoende waarde te behalen zijn om deelname aantrekkelijk te maken. Publieke en private doelen sluiten echter niet altijd op elkaar aan, waardoor de bereidheid van private partijen om te participeren soms beperkt blijft. Dit speelde onder meer bij de PPS-call, een belangrijk instrument om publiek-private samenwerking vorm te geven. De door de overheid vastgestelde thema's sluiten daarin niet altijd aan op de onderwerpen die voor private partijen relevant zijn. Volgens een deelnemer zou een mogelijke oplossing zijn om de vereiste private bijdragen aanzienlijk te verlagen.

Het vragen van een substantiële bijdrage van participanten heeft als neveneffect dat niet elke organisatie of elk bedrijf kan deelnemen, ook wanneer zij inhoudelijk wel waarde zouden kunnen toevoegen. Een deelnemer noemde het MKB als voorbeeld. In het nieuwe industriebeleid, dat het topsectorenbeleid vervangt, zijn een aantal aantrekkelijke regelingen voor het MKB, zoals voucherregelingen, afgeschaft. Hierdoor kunnen grotere bedrijven nu eenvoudiger publiek-private samenwerkingen aangaan dan kleinere bedrijven.

Niet alleen bedrijven, maar ook wetenschappers worden via financieringen sterk gestimuleerd tot netwerken, o.a. via Horizon Europe en NWO-subsidies. Een wetenschapper start vaak zelf met het schrijven van een PPS-voorstel en gaat vervolgens opzoek naar de relevante spelers voor samenwerking. Dat is vaak een flinke opgave, en de ene onderzoeker ligt dit beter dan de andere. Het vraagt om een scherpe en overtuigende pitch om bedrijven bereid te vinden te investeren, en bovendien is het bij elkaar brengen van voldoende kapitaalkrachtige bedrijven een uitdaging. In één van de praktijkcases — robotisering in de primaire landbouw — waren de projecten duidelijk gedefinieerd en door iedereen als kansrijk beoordeeld. Toch bleek het moeilijk om kapitaalkrachtige bedrijven te vinden die hierin wilden investeren.

- Het opstarten van samenwerking

Soms vinden wetenschappers, instellingen of bedrijven elkaar via informele wegen, bijvoorbeeld omdat ze elkaar goed kennen of met hetzelfde vraagstuk bezig zijn of naar dezelfde technologie zoeken. Kennismakelaars of innovatiemakelaars kunnen ook helpen bij het bij elkaar brengen van de juiste partijen. Een vast aanspreekpunt voor wetenschappers binnen kennisinstellingen zou bovendien een waardevolle aanvulling zijn. Toch is dit in de praktijk nog vaak een uitdaging. Een genoemde casus is regeneratieve landbouw. Binnen KIA 4a is dat een relevante ontwikkeling, dat succesvol van klein naar groot gegroeid is. Toch zijn er veel nieuwe partijen die onvoldoende aansluiting weten te vinden. Het ontstaan van onderlinge verbinding zou niet van toevalligheden

en persoonlijke contacten moeten afhangen, en dat doet het soms nog wel, aldus een deelnemer. De beginfase van een samenwerking kent ook haar eigen uitdagingen. Partijen hebben vaak uiteenlopende belangen — en moeten aan elkaar wennen. Ze moeten samen ontdekken hoe ze willen samenwerken, terwijl het project vaak al is gestart.

- Onderlinge verbondenheid

Kennisontwikkeling op zichzelf biedt nog geen antwoord op de vragen in de praktijk; daarvoor is onderlinge verbinding nodig, ook tussen netwerken. Meerdere deelnemers benoemden dat netwerken die als een ‘knooppunt’ of ‘linking pin’ fungeren vaak als effectief kunnen worden gezien. Dit zijn netwerken die actief verbonden zijn met andere netwerken, of netwerken die thematieken met elkaar verbinden zoals duurzaamheid en gezondheid. En binnen netwerken zijn er verbinders die netwerken met elkaar verbinden. Omdat we meermaals zijn geweest op het belang van deze verbinders, hebben we in de overzichtstabel een kolom opgenomen met ‘sleutelspelers’ die deze rol mogelijk kunnen vervullen. Dit zijn organisaties en overheden die aan een breed scala aan netwerken deelnemen. Voorbeelden zijn: WUR, HAS, RVO, het ministerie van LNV, het Louis Bolk Instituut, de Transitiecoalitie Voedsel, Agrifirm, LTO, de Rabobank, GroentenFruit Huis en BO Akkerbouw.

Ook uitwisseling op verschillende niveaus is belangrijk, van regionaal tot internationaal. Het is essentieel dat kennis uit lokale netwerken ook in Brussel terechtkomt, zodat deze kan worden meegenomen in beleidsagenda’s. Volgens een deelnemer heeft Nederland in de basis een goed netwerk rond Brussel, mede dankzij de vertegenwoordiging van brancheorganisaties. Tegelijk blijft het belangrijk te blijven investeren in netwerken die actief zijn op lokaal, nationaal en internationaal niveau, waarbij de aanpak per thema of sector kan verschillen.

- Niet vrijblijvende kennisuitwisseling

In één van de werksessies werd het belang benadrukt van het niet-vrijblijvende karakter van informatie-uitwisseling, evenals van openheid en transparantie. Het is moeilijk om dit via deskresearch volledig te toetsen, maar in elk netwerk zien we in ieder geval dat kennis veelvuldig openbaar wordt gedeeld. Veelvoorkomende vormen zijn verslagen, kennisartikelen, rapporten, wetenschappelijke publicaties, nieuwsbrieven, symposia, bijeenkomsten, excursies, netwerk-bijeenkomsten, webinars en campagnes.

Of het nu gaat om een bijeenkomst of een nieuwsbrief, het blijft een uitdaging om relevant te zijn voor de juiste doelgroep. Volgens een deelnemer vraagt dit om voldoende specificiteit in de behandelde onderwerpen.

- Deelnemers

Eerder is al genoemd dat een bepaalde mate van kapitaalkrachtigheid vaak noodzakelijk is om mee te kunnen doen met een publiek-private samenwerking. Het zijn in de praktijk vaak (kleinere) clusters van bedrijven die elkaar al vaker weten te vinden.

Alhoewel de focus in deze inventarisatie ligt op publiek private kennisnetwerken, werd er ook ge-
wezen op de kracht van netwerken waarin juist géén bedrijven zijn aangesloten. Dat kan bijvoor-
beeld de geloofwaardigheid vergroten van de kennis die vervolgens openbaar gedeeld wordt. Ook
is benadrukt dat grassroots- en bottom-upnetwerken een belangrijke agenderende rol kunnen
spelen, doordat zij nieuwe onderwerpen en lacunes binnen KIA-missie 4 signaleren en onder de
aandacht brengen. De meeste programma's die momenteel binnen KIA-missie 4 worden uitge-
voerd, vinden echter vrijwel uitsluitend plaats in samenwerking met grote bedrijven.

Van NGO's wordt gesteld dat zij een lange adem hebben om hun doelstellingen te realiseren en
daarmee beter in staat zijn om impact te maken en hun gedachtegoed te verankeren. Voor vrij-
willigers is dat daarentegen lastiger, omdat zij doorgaans beperkte tijd en middelen hebben, ter-
wijl juist een groot aantal netwerken door vrijwilligers wordt gedragen.

- Ontvankelijkheid overheid

Kennisinstellingen slagen er steeds beter in om hun inzichten te onderbouwen met praktijkerva-
ring. De volgende stap ligt vaak bij de overheid; zij zijn degenen die de kennis ook daadwerkelijk
moeten implementeren in beleid. In de praktijk ervaren deelnemers dat de overheid vaak kiest
voor een nieuwe pilot, in plaats van te leren van wat al beschikbaar is.

6. Tot slot

Deze verkennende inventarisatie geeft een inzicht en overzicht van de vele voedselnetwerken die
werken aan de transitie naar een duurzaam, gezond en veilig voedselsysteem. Het is belangrijk
te benadrukken dat dit beeld niet volledig is.

Wij zijn onder de indruk van het grote aantal netwerken dat in relatief korte tijd is geïnventari-
seerd. Dit laat zien dat er veel energie en betrokkenheid is bij het realiseren van de transitie in
het voedselsysteem en het ontwikkelen van de benodigde kennis. Daarbij valt de rol van de over-
heid op, die met haar financieringsprogramma's publiek-private samenwerkingen weet te stimu-
leren en te realiseren. We zien over het algemeen dat deze netwerken actief werken aan het delen
van kennis en het organiseren van onderling contact.

Tegelijk krijgen we meermaals te horen dat, ondanks allerlei inspanningen, netwerken geen
standhouden, elkaar nog vaak niet weten te vinden en dat kennis zich nog onvoldoende ver-
spreid. Het vraagt nader onderzoek om te bepalen waar de overheid deze netwerken beter kan
ondersteunen. Daarbij kan het zowel gaan om het versnellen van actie en opschaling als om het
verbeteren van de uitwisseling van kennis tussen stakeholders over uitdagingen en geleerde les-
sen uit de praktijk met betrekking tot actie en opschaling.

6.1 Mogelijke vervolgstappen

De volgende vervolgstappen kunnen worden overwogen:

- Het overzicht aanscherpen. Deelnemers verschillen in hun definitie van kennis- en/of innovatienetwerken, evenals in welke samenwerkingsvormen en instrument volgens hen in het overzicht thuishoren. De één hanteert hiervoor een zeer strikte definitie, de ander juist niet. Wij hebben geen selectie gemaakt, maar alle aangedragen structuren toegevoegd.
- Een aanvullende verkenning van lokale netwerken. Productie en consumptie zijn vaak sterk verbonden met specifieke plekken en gemeenschappen. Lokale voedselnetwerken maken bovendien korte ketens tussen producent en consument mogelijk. Het in kaart brengen van lokale netwerken heeft meer tijd nodig dan er was voor deze inventarisatie.
- Een aanvullende verkenning van praktijkgerichte en actiegerichte netwerken. Praktijkgerichte netwerken functioneren vaak als spil, terwijl actiegerichte netwerken kennis via hun positionering overbrengen aan overheid en/of maatschappij. Het aantal van deze netwerken in het overzicht is echter beperkt.
- Een enquête onder netwerken om te onderzoeken hoe zij hun eigen effectiviteit beoordelen, en welke succes- en faalfactoren zij ervaren, zodat beter inzicht ontstaat in de manieren waarop de overheid kan ondersteunen.
- Verbinders identificeren en onderzoeken hoe zij hun bereik kunnen vergroten en de onderlinge verbindingen kunnen versterken. Verbinders kunnen zowel netwerken zijn ('knooppunten' die actief verbonden zijn met andere netwerken) als personen ('linking pins' binnen netwerken die weten te verbinden). In het overzicht is een eerste aanzet gemaakt door een kolom met 'sleutelspelers' toe te voegen, die mogelijk deze rol kunnen vervullen doordat zij in meerdere netwerken actief zijn.

Wij sluiten af met het bedanken van alle betrokkenen voor hun waardevolle bijdrage. We hebben met veel plezier aan deze inventarisatie gewerkt.

